

ANTARKTİKA'DA TÜRK BİLİMSEL ARAŞTIRMA ÜSSÜNÜN

KURULMASI ZAMANI GELMEDİ Mİ?

Prof. Dr. Kemal BAŞLAR,

1988 yılında İstanbul Hukuk Fakültesinden mezun oldu. 1991 ve 1995 yıllarında Nottingham Hukuk Fakültesinden uluslararası hukuk alanında yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. Antarktika'nın hukuksal rejimini de incelediği "Uluslararası Hukukta İnsanlığın Ortak Mirası Kavramı" adlı doktora tezi Kluwer Law International tarafından 1997 yılında kitap olarak basıldı. 2002 yılında "Antarktika Antlaşmalar Sistemi" adlı makalesini kaleme aldı. 2002-2007 tarihleri arası Anayasa Mahkemesi Raportörlüğü ve ardından Genel Sekterliği görevlerinde bulundu. Güvenlik Bilimleri Fakültesi'nde insan hakları ve anayasa hukuku; Bilkent Hukuk Fakültesinde ise uluslararası hukuk derslerini vermektedir.

1988 yılında Antarktika üzerinde söz sahibi olan 25 devletin oydaşma yoluyla hazırladığı "Antarktika'nın Maden Kaynaklarının İşletilmesinin Düzenlenmesi Sözleşmesi" (CRAMRA), Fransa ve Avustralya'nın dünya kamuoyundan gelen tepkiler sonucu geri adım atması ile yürürlüğe girmedi. 1991 yılında hazırlanan Çevre Koruma Protokolü ile Antarktika madenlerinin işletilmesi 50 yıl boyunca yasaklandı. 60 Derece Güney Enlemin altında kalan çok zengin doğal kaynakların özellikle İngiltere ve Yeni Zelanda tarafından işletilmesinden endişe duyan "üçüncü dünya" devletleri Soğuk Savaşın bitmesinin ardından önce 1961 tarihli Antarktika Antlaşmasına, ardından 1991 tarihli Çevre Koruma Protokolüne taraf olmaya başladılar. Bunun sonucu olarak 1990'lı yıllarda Kıta'nın yönetimde söz sahibi olan "Aristokratik Kulüpte" yer alan devletlerin sayısı 28'e; Antarktika Antlaşmasına taraf olan devletlerin sayısı 44'e yükseldi. Türkiye de Kıta'ya yönelik olarak çevre koruma tartışmalarının yaşandığı 1990'lı yıllarda Çevre Bakanlığı Dış İlişkiler Daire Başkanlığı'nın öncülüğünde Antarktika Antlaşmasına 1995 yılında sessiz sedasız katıldı. Çevre Koruma Protokolünün 1998'de yürürlüğe girmesiyle 2048'de bitecek 50 yıllık maden işletme yasağı başlamış oldu.

2000'li yıllarda, Belarus, Estonya, Malezya, Monako, Pakistan ve en son 29 Ocak 2010'da Portekiz'in katılımı ile Antarktika Antlaşmasına taraf olan devletlerin sayısı 50'ye çıktı. Antarktika Antlaşması, Kıta üzerinde egemenlik iddiasında bulunan yedi devletin (Arjantin, Avustralya, Şili, Fransa, Yeni Zelanda, Norveç ve Birleşik Krallık) egemenlik iddialarını dondurmuş; yeni toprak talebinde bulunmayı yasaklamıştır. Bununla birlikte, Antarktika'da bilimsel araştırmada bulunmak ve/veya üs kurmak isteyen devletler anılan devletlerin rızasını aramaksızın hareket edebilmektedirler. Kıta ile ilgili olan devletlerin Antlaşma'ya taraf olmasına da gerek bulunmamaktadır.

Dünyanın %10'unun bir avuç devlet tarafından paylaşılmasını doğru bulmayan kimi devletler Birleşmiş Milletler'in kurulmasının ardından buzullar ülkesinin hukuki rejimini tartışmaya açtılar. Antarktika Antlaşmalar Sistemi'nin radikal bir biçimde revizyondan geçirilmesi konusunda ilk eleştiriler 1982 yılında Malezya'nın o dönemki Başbakanı Mahatir bin Mohamad'in başında bulunduğu bağlantısızlar grubundan geldi. Dr. Mohamad, Antarktika üzerinde egemenlik iddiasında bulunan devletleri her platforma "işgalci" olarak nitelendirmiştir. Malezya'nın da dahil bulunduğu

özellikle İslam ülkeleri bloğu ile Afrika ülkeleri Antarktika'nın "insanlığın ortak mirası" olması gerektiği hususunda eleştirilerini bugün de sürdürmektedirler. 1980'li yıllarda mevcut statükoyu BM çatısı altında değiştirmeye güç yetiremeyen devletler, Antarktika'da yürüttükleri bilimsel araştırmalar ve üsleri vasıtasıyla Kıta'da "ben varım" demekte ve Kıta'nın yönetiminde yer almak istemektedirler. Hali hazırda Antarktika'da 31 devlete ait toplam 64 üs bulunmaktadır

Özellikle, 2000'li yılların başından itibaren Kıtaya gelişmekte olan ülkelerin yoğun bir ilgisi olduğu görülmektedir. Bu ilginin dört farklı nedeni bulunmaktadır.

Bunlardan birincisi, Kıtanın sahip olduğu doğal kaynakların işletmeye açılması halinde oluşacak paylaşımdan pay almaktır. Çin ve Hindistan'ın bu bağlamda geliştirdikleri stratejiler bulunmaktadır. Özellikle, Avrupalı devletlerin yeni kıtaları keşfetmesi ve oradaki zenginlikleri kendi ülkelerine aktardıkları birinci küreselleşme döneminden ders alan bu ülkeler; 1990'larla başlayan ikinci küreselleşme döneminde Kıta'nın yeni bir Batılı sömürgecilik akımına neden olmasını istememektedirler. Örneğin, Yeni Zelanda'nın kontrol ettiği Ross Sea bölgesinde Suudi Arabistan'ın sahip olduğu petrol rezervlerinden sonra dünyanın en büyük ikinci petrol rezervi bulunmaktadır. Bazı kimseler, 2048 yılına kadar devam edecek yaşağın Protokole taraf olmaktan vazgeçen devletleri bağlamayacağını; bazıları ise hidrokarbon (petrol) rezervlerinin yasak kapsamında olmadığını ileri sürmektedirler. Bu bağlamda aynı şey canlı kaynaklar için de geçerlidir: Antarktika suları dünyanın en verimli canlı rezervine sahiptir. Kuzey Kore gibi Antarktika sularında izinsiz avlanma yapan devletlere karşı bir şey yapılamamaktadır.

İlginin ikinci nedeni, siyasi olarak Antarktika'nın yönetimini gelişmiş ülkelere bırakmamak düşüncesidir. Bu mücadele, başta Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin yapısı olmak üzere uluslararası kuruluşlarda gelişmiş ülkeler lehine kurulmuş olan statükonun değişme isteğinin bir devamıdır. Bu bağlamda, Malezya ve Pakistan, Kıta'nın yönetiminde oy hakkına sahip olmak için 1990'lı yılların başlarından itibaren Kıta ile çok yakından ilgilenmekte ve Üsleri bulunmaktadır. İran İslam Cumhuriyeti Ulusal Okyanus Bilimi Kurumu yetkilisi Hamid Alizade Laheyecani, Güney Kutbunun insanlığın ortak mirası olduğuna işaret etmekte, "güçlü ülkeler, Kuzey Kutbunu tekellerine almışlar fırsatı kaybetmemek için bir an önce Güney Kutbunun su sınırlarında hazır olmamız gerekir" demektedir. Amiral Habibullah Sayyari 2012 Eylülünde Press TV'ye verdiği demeçte İran bayrağını Kuzey Kutbundan Güney Kutbuna kadar her yerde dalgalandıracaklarını ifade etmiştir. İran'ın okyanus aşırı yolculuklar için inşa ettiği gemisinin inşası bitmek üzeredir.

Üçüncü neden, Kıta'da Üssü olan devletler tarafından yürütülen gizli araştırma ve deneylerin içeriği hakkında bilgi sahibi olma isteğidir. Kıtanın bu yönüyle gizemli bir boyutu bulunmaktadır. Nazi Almanyası döneminde III. Reich'tin Kıtaya yönelik özel bir ilgisi olmuştur. Kıta'da eski uygarlıklara ait teknolojileri keşfetmek ve UFO benzeri gizli silahlar üretmek amacıyla 1930'lı yıllarda Alman Deniz Kuvvetleri faaliyet göstermişler ve Bölge'ye diğer devlet gemilerinin yaklaşmalarına izin vermemişlerdir. 1946-47 yılında Amerikan Deniz Kuvvetleri gizli Alman Üslerini ve teknolojilerini bulmak ve imha etmek amacıyla 6 aylık askeri bir sefer düzenlemiş; ancak görevlerinin ikinci ayında bilinmeyen üstün teknoloji sahibi güçler tarafından yapılan saldırılar sonucu gemileri hasar görekerek geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bugün Antarktika'da Amerikan üslerinde yılda yaklaşık 3.000 personel görev yapmaktadır. Amerika'nın 2012 yılında Antarktika'ya ayırdığı bütçe %5,8 artışla 477 milyon dolar olmuştur. Krizdeki Amerika'nın bu kadar insan ve bütçe ile sadece "bilimsel" araştırma yapmadığı kesin. Antarktika'nın paranormal aktivitelere konu olan gizemli yapısı olduğunu bilenler

konu hakkında konuşmamakta; bilmeyenler ise Antarktika'yı buzullar, penguenler ve balinalardan ibaret sanmaktadırlar. Rusya, Ukrayna, Estonya, Romanya ve Bulgaristan gibi eski Sovyet mirasına ardıl olan ülkelerinin Kıta ile ilgilerinin bu gizemli yanı keşfetmekle ilgili olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Dördüncüsü, kimi devletlerin Antarktika ile ilgisi siyasi nedenlerle açıklanabilir. Örneğin, Monako bir "devlet" olduğunu dünyaya göstermek için 2008 yılında 1961 Antlaşmasına taraf olmuştur. Tayvan da bir "devlet" olduğunu dünyaya göstermek için, atom altı parçacıklarla ilgili bir deneye biliminsanlarını, teknolojisini ve 2 milyon dolarını tahsis etmiştir. Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan kadınların toplumdaki rolünü göstermek için bayan araştırmacıları Antarktika keşiflerine göndermektedir. 2011'de Kazakistan, bağımsızlığının 20. yılında bayrağını Antarktika'da dalgalandırmak için Devlet Başkanlarının desteğinde Kıtaya bir araştırma ekibi göndermiştir. Kıta'nın yönetiminde oy hakkı bulunan Bulgaristan ise ilk Ortodoks kilisesini inşa ederek bir ayrıcalık elde etmek istemiştir.

Türkiye, bugüne kadar Kıta'ya yönelik olarak devlet düzeyinde diplomatik ve bilimsel bir girişimde bulunmamıştır. Antarktika'da Türk üssünün kurulması düşüncesi, Denizci Osman Atasoy'un 14 metrelik Uzaklar II adlı yatıyla yaptığı Antarktika gezisi sonrası gündeme gelmiş, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanı Binali Yıldırım Ocak 2013'de söz konusu projeyi destekleyeceklerini ifade etmişlerdir. TAKBAM adlı derneğin de bu konuda devlet düzeyinde girişimleri olmuştur. Antarktika'da bilimsel araştırma yapan çok az akademisyenimiz olup; bunlar araştırmalarını Amerikan üslerinde çalışmışlardır. Örneğin, Koç Üniversitesi Rektörü Prof. Umran İnan, plazmalardaki elektromanyetik dalgalar, yıldırım sırasında oluşan akım boşalmaları, iyonosfer fiziği, yakın-dünya uzay fiziği, radyasyon kuşakları ve çok düşük frekanslı uzaktan algılama konularındaki araştırmalarının ardından ABD Antarktika Servis Madalyası'na layık görülmüş ve Antartika'daki dağlardan bir tanesine "İnan Tepesi" adı verilmiştir. İkinci örnek, doktora çalışmalarını Kıta'da yürüten İTÜ Denizcilik Fakültesinden Yrd. Doç. Dr. Burcu Çiçek olup 2006 yılında Antarktika'ya Türk bayrağını dikmiştir.

Tübitak bünyesinde 1985 yılında kurulan Uzay Teknolojileri Araştırma Enstitüsü, Göktürk II Uydu ile rüştünü ispat etmiştir. Ancak, Tübitak bünyesinde bugüne kadar bir Kutup Araştırmaları Enstitüsü kurulmamış olması izah edilemez. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Antlaşmaya taraf olduğumuzu bile unutmuş; her iki yılda bir düzenlenen Danışman Devletler Toplantılarına gözlemci statüsünde bir temsilci göndermemiş; Çevre Protokolüne taraf olunması için bir girişimde bulunmamıştır.

Türkiye'nin vakit geçirmeksizin Kıta'da bir bilimsel araştırma üssü kurması için hazırlıklara başlaması gerekmektedir. Tübitak bünyesinde oluşturulacak araştırma ödeneğinin 2014 Bütçesine konulması için geç kalınmamalıdır. Konu ile ilgili olarak bir yasal çerçeve hazırlanmalı ve Kıta ile ilgili bürokrat ve akademisyenlerden oluşan bir Üst Kurul kurulmalıdır. Dışişleri Bakanlığının öncülüğünde çevre, denizcilik ve bilim ve teknolojiye sorumlu bakanlıklar arasında koordinasyon toplantılarına başlanmalıdır.

Dünyanın "altına" hücum edildiği bir dönemde, "Hattı diplomasi yoktur; sathı diplomasi vardır; a satih da bütün dünyadır" diyen Dışişleri Bakanımızın Piri Reis'in misyonuna sahip çıkacağı ve konuya duyarsız kalmayacağına inanıyoruz.

Kaynak: Milliyet, 10 Mart 2013, Pazar